І. ШАРИК ПІДШИПНИКІВ

Маленька Надійна аж заплющилася й притиснулася до мами, коли вона побачила на арені в цирку, як веселий і дуже-дуже смішний артист-клоун Едуард Йосипович посадив собі на голову невеличку біленьку з рудими плямами собачку, собачка та сіла в його на голові на задні лапки, піднесла вгору передні, а Едуард Йосипович поліз-поліз-поліз щаблями на високу подвійну драбину, виліз аж на самісінький її вершечок, а потім другою половиною драбини зійшов на арену.

Собачка весь час нерухомо сиділа в артиста на голові.

— Ой, упаде! Ой мамо, собачка впаде!—шепотіла Надійка, притискуючись до мами.

Але собачка не впала.

Коли артист зняв її з голови, вона весело підстрибнула, Едуард Йосипович простяг руку догори долонею, собачка стрибнула на долоню, стала на передні лапки головою вниз, а задніми ніжками вгору, — зробила на долоні прекрасну стойку, як справжній висококваліфікований гімнаст.

Едуард Йосипович, весело посміхаючись, познайомив глядачів цирку, — а глядачі здебільше були діти, і було їх у цирку більш як тисяча:

— А зовуть, дітки, цього артиста, цього мого чотириногого друга — Шарик Підшипників!

Громом оплесків та веселих вигуків вітали глядачі, — і діти, і дорослі, — роботу Шарика Підшипникова і веселого артиста-клоуна Едуарда Йосиповича.

Шарик Підшипників, закінчивши роботу, стрілою помчав з арени за лаштунки.

А чого він так швидко полетів за лаштунки?

Бо він прекрасно знав, що за його хорошу роботу він обов'язково одержить чогось смачного: може, цукерок, може, грудочку цукру, може, ще щось...

Собачка побігла, а Надійна сумно мамі сказала:

— Яка хороша собачка! Шкода, що так швидко вона залишила арену.

Так, на цей раз собачка показала тільки два свої "номери", а взагалі Шарик Підшипників знає чимало різних гімнастичних циркових вправ, серед яких єсть такі, що їх не робить жодна дресирована в цирку тварина.

Насправді Шарика Підшипникова звуть не Шарик Підшипників, — це його жартівливе ім'я, — а звуть собачку Ляля.

Народилася Ляля далеко на півночі, аж на острові Нова Земля, в Північному Льодовитому океані, де її мама зимувала з своїми хазяями на полярній станції.

Породою вона — лайка.

Лайки — це мисливські собаки, що допомагають мисливцям полювати в північних лісах, у тайзі, — білку. Коли лайка нападе на слід білки чи почує або побачить білку на дереві, — вона "облаює" її і голосом кличе хазяїна-мисливця, показує йому, де сидить білка.

Лайки дуже розумні собачки і дуже цінні, без них полювання білки в тайзі просто неможливе.

Але хто б міг подумати, що з мисливської собачки може вийти такий чудесний цирковий артист-акробат.

І в цій роботі, як бачите, виявився природний розум лайки.

Едуард Йосипович розповідає, що придбав він Ляльку в місті Калініні: до цирку, де він тоді працював, принесла Ляльку жінка, що приїхала з Нової Землі до родичів у Калінін.

Лялька була тоді маленьким шестимісячним цуценятком.

Цирку, розуміється, вона зроду не бачила і попервах дуже боялася музики, циркового галасу, шуму, сліпучого світла.

І коли Едуард Йосипович перший раз просто так собі виніс її на арену, щоб познайомити її з цирком, Лялька затіпалась і заховалася в його на грудях під піджаком, а як він приніс 1 пустив її в убиральню, Лялька залізла в темний куточок під диван і тихенько скавучала.

Так ото вона перелякалася!

Але поволеньки звикла до всього: і до музики, і до світла, і до шуму, і до того, що після кожної вправи — і на репетиції, і на виставі — ласий шматочок цукру. Лялька почала охоче працювати, і вже через місяць Едуард Йосипович виходив з нею на арену, де вона чітко проробляла свій "номер".

Лялька хоч і невеличка собачка, але з характером і дуже самолюбива.

Одного разу Едуардові Йосиповичу уперше з Лялькою довелося працювати в цирку шапіто.

Шапіто — літній цирк, у нього замість даху — величезне, напнуте з брезенту шатро.

Увечері знявся великий вітер.

Вийшов Едуард Йосипович з Лялькою на арену, подув вітер, залопотів люто угорі напнутий брезент.

Ніколи такого в цирку не траплялося, і Лялька злякалася.

Вирвалася і стрілою за лаштунки.

Один із артистів, бажаючи її завернути на арену, хльоснув її батіжком — шамбер'єр у цирку такий батіг зветься.

Лялька на арену не вернулася. Заховалася так, що насилу її Едуард Йосипович одшукав, і коли він узяв її на руки, на очах у Ляльки бриніли сльози.

Так ото вона образилася, що їй зробили боляче, бо ніколи Едуард Йосипович її не бив, — тільки ласкою та чимось смачним він домагався від Ляльки виконувати всі її номери.

І довго після того довелося Едуардові Йосиповичу переконувати Ляльку, що ніколи такого більше не трапиться, що ніхто на арені більше не зробить їй боляче, — не хотіла йти вона на арену.

Потім вони помирилися, і Лялька почала працювати ще краще.

Едуард Йосипович ще раз пересвідчився, що з тварини ласкою та нагородами завжди можна виховати собі справжнього друга і помічника в роботі.

Тепер Лялька улюбленица циркових глядачів і неперевершена циркова артистка-акробат.

У неї є знаменитий номер, коли вона стоїть на передніх лапках, задні — вгору, на лобі в Едуарда Йосиповича.

Вивчає Лялька ще й кульбіти, і сальто-мортале. З цими "номерами" Едуард Йосипович незабаром мав познайомити глядачів.

Діти страх як люблять Ляльку і завжди проводжають її громом оплесків...

Отака Лялька — Шарик Підшипників.

У неї єсть друзі: манісінька-манісінька, чорненька, куцохвоста з гострими вушками Чіта, теж циркова артистка, і великий чорно-рябий собака Крошка, чудесний математик, який уміє говорити "мама".

Але про них розкажемо далі.

II. ЙОГО ДРУЗІ

— Ку-ку-рі-ку!

Таким веселим вигуком зустрічає циркового артиста-коміка Едуарда Середу його учень і товариш по роботі — Петька.

Почувши голос Едуарда Йосиповича, Петька б'є крильми, кукурікає і біжить-летить до свого хазяїна.

Хазяїн ласкаво вітається з Петькою:

— Здрастуй, Петю!

— Ко-ко-ко-ко! — сокорить Петька і дивиться артистові в руки, бо знає, що йому зараз дадуть чогось смачного: крихту булки, грудочку цукру або жменьку одбірної пшениці.

Петька, дзьобаючи зерно, кличе своїх подруг, білявеньку й сіреньку курочок:

— Ко-ко-ко!

Курочки підбігають, Петька і їх частує. Едуард Середа дуже весела людина. Він розмовляє з Петькою, мов із людиною. Лоскоче його, смика <;

за червону борідку, а Петька удає, що він дуже сердиться, і намагається клюнути хазяїна в руку.

— Не гнівайся, Петю! — говорить Едуард Йосипович. — Давай краще попрацюємо!

— Ко-ко-ко-ко! — відповідає Петька. Середа бере звичайнісінькі граблі, а Петька стрибає на них і зручно вмощується:

— Ко-ко-ко-ко! Готовий!

Едуард Йосипович ставить граблі на долоню, на голову, на підборіддя і балансує ними. А на граблях сидить, ніби справжній артист, Петька. Сидить і навіть не ворухнеться.

Тільки на непомітний знак Едуарда Йосиповича він б'є крильми і вітає глядачів:

— Ку-ку-рі-ку!

Так щодня репетирує з Петькою артист цирку Едуард Середа.

А ввечері Петька виступає на цирковій арені...

І ні весела музика, ні сліпуче світло, ні оплески захоплених глядачів не лякають Петьку. Він своє діло добре знає!

Петьку Едуард Середа придбав у місті Куйбишеві на Волзі, там, де тепер будується велика Куйбишевська гідроелектростанція.

Петька тоді тільки-но вилупився з яєчка в інкубаторі і був зовсім манісіньким пухнатим курчатком.

І от почав Едуард Йосипович вчити Петьку.

Молодий півник виявився дуже здібним і вже через два тижні виступав з хазяїном на арені цирку.

З того часу Петька та Едуард Йосипович разом працюють і кріпко один одного люблять.

А їх обох люблять циркові глядачі — і великі і маленькі...

— Васю, Васю, Васю! — гукає, ляскаючи в долоні, Едуард Йосипович.

З криком — ге-ге-ге-ге! — розмахуючи крилами, летить до хазяїна гусак Васько.

— Це мій рисак! — усміхаючись, рекомендує гусака Васька артист Середа.

— Як так рисак? — дивуються глядачі. Тоді Едуард Йосипович бере "екіпаж", невеличкий ящик на колесах, запрягає в нього свого рисака-гусака, і — но!

Рисак везе хазяїна на циркову арену... Веселим галасом та оплесками зустрічають глядачі виїзд артиста.

Але Васько не звертає ніякісінької уваги на оплески. Він везе свого хазяїна по цирковій арені, а хазяїн урочисто їде на своєму рисакові-гусакові...

Об'їхавши циркову арену, гусак-рисак везе свій "екіпаж" за лаштунки, а хазяїн на всі боки кланяється.

Здається, все так просто...

А спробуйте взяти звичайного гусака й запрягти у возик, — що він вам наробить!

Багато треба і вміння, й терпіння, щоб привчити птицю чи звіра до роботи в цирку.

Артист Едуард Середа має вміння і терпіння!

— Крошка! Алле!

На арені — цирковий артист — собака Крошка.

Крошка народився на Кавказі. Батько його — мисливський собака, а мати походить з породи кавказьких вівчарів, вірних друзів гірських

чабанів. Вівчарі — прекрасні сторожі овечих отар, вони не підпускають до овець ні чужої людини, ні звіра...

Не судилося, як бачите, Крошці ні полювати, як батько, ні стерегти овець, як матері, — вийшов із нього прекрасний цирковий артист.

— Крошка, алле!

Крошка підбігає до артиста.

— Скажи — мама!

Крошка дивиться на хазяїна.

— Ну, ну, швидше! Кажи — мама! Крошка зовсім виразно вимовляє: "Ма-ма!" За це він одержує цукор від хазяїна і гучні оплески від глядачів.

Крошка дуже багато вміє: він грає з Едуардом Йосиповичем у м'яча, підбігає до телефону, бере телефонну трубку і викликає хазяїна до телефону:

— Гав! Гав! Гав! Дзвонять! Просять до телефону! А ще Крошка талановитий математик: він лічить, складає, віднімає, множить і ділить до десяти.

— Крошка! Скільки буде чотири та два? Крошка відповідає:

— Гав! Гав! Гав! Гав! Гав! Гав! Шість! А як хтось із глядачів даь задачу на числа більші як десять, тоді Крошка стає на задні лапи і щось

ніби говорить на вухо хазяїнові.

— Що Крошка говорить? — цікавляться глядачі.

— Крошка цікавиться, чи той, хто запитує, сам знає, скільки буде тринадцять та дванадцять?

А як чудесно Крошка удає, ніби він школяр і йому не хочеться йти до школи, а хочеться повалятися в ліжку. А як він сердиться, коли мама його будить:

— Вставай! Пора до школи!

Крошка перевертається на килимі, стогне і сердито гавкає: не хочу, мовляв, уставати, іти до школи! Хочу поспати!

Крошка дуже веселий пес і, між іншим, хороший товариш. Він чудесно грається з Лялькою і маленькою чорненькою Чітою.

Чіта теж циркова артистка: вона вміє стояти на двох і на одній передній лапці вниз головою на долоні в Едуарда Йосиповича.

Едуард Йосипович Середа іде із своїми друзями Лялькою, Крошкою та Чітою по вулиці. З кишені артиста виглядає маніпусінький Ральф — песик з колючою борідкою.

Ральф іще дуже маленький: поки що він не працює, приглядається.

— Куди це ви, Едуарде Йосиповичу?

— Іду для своїх друзів ялинку купувати. Я Їм за їхню хорошу роботу ялинку влаштую і кожному подарунки подарую.

— Які подарунки?

— Приходьте на ялинку, побачите!

— А Петька й Васько?

— І Петька, і Васько також будуть на ялинці! І їм будуть подарунки! Приходьте!

1953